

Adam, Vojtěch

Nová vysokoškolská učebnice ruské morfémiky a slovtvorby

Opera Slavica. 2024, vol. 34, iss. 1, pp. 161-163

ISSN 1211-7676 (print); ISSN 2336-4459 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/OS2024-1-18>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.80573>

License: [CC BY-SA 4.0 International](#)

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20240913

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

<https://doi.org/10.5817/OS2024-1-18>

Nová vysokoškolská učebnice ruské morfémiky a slovtvorby

OPERA SLAVICA [XXXIV / 2024 / 1]

TYŠČENKO, O.: *Морфемика и словообразование*. Brno: Tribun EU, 2023, 226 s. ISBN 978-80-263-1769-2.

V loňském roce vydala Filozofická fakulta Univerzity sv. Cyrila a Metoděje v Trnavě novou publikaci z oblasti jazykovědné rusistiky, určenou především k výukovým účelům. Jejím autorem je prof. Oleh Tyščenko, DrSc., jenž působí na místní katedře ruského jazyka.

Autorovým záměrem je – podle jeho vlastních slov v úvodu k samému textu – obeznámit čtenáře se základními pojmy z oblasti morfematiky a slovtvorby, přičemž důraz je kladen především na ruštinu, i když řada uvedených tezí má pochopitelně obecnou platnost pro většinu typologicky srovnatelných, především slovanských jazyků.

Text publikace je rozdělen do tří kapitol, přičemž první je zaměřena na morfologii, druhá na obecné problémy slovtvorby a třetí na aktuální procesy ve slovtvorbě v současné ruštině. Jednotlivé kapitoly jsou řazeny v logické návaznosti tak, aby umožňovaly postupné systematické osvojování si dané problematiky i čtenářům, kteří se s ní teprve začínají seznamovat.

V úvodní kapitole, věnované základním otázkám morfematiky, se autor snaží podat ucelený výklad základních pojmů z oblasti morfologie, jako je *morfém*, *kořen*, *koncovka*, *sufix*, *nulový sufix*, *prefix*, aj., včetně jejich detailnější klasifikace (např. na typy prefixů podle jejich významu na prostorové, časové, míry, intenzity atd.). Dále autor pojednává o typologii morfémů podle jejich funkce (slovtvorné a gramatické), charakteru jejich reprodukovatelnosti (pravidelné, které jsou typické pro určitý typ slov, a nepravidelné, vyskytující se jen v jednotlivých případech) a jejich produktivnosti (produktivní – užívané k tvorbě nových slov či gramatických významů: *-тель*, *-ник*, *-е*, *вы-*, *до-*, *раз-* aj., a naopak neproduktivní, které již k tvorbě nových slov neslouží, např. *-ыр*, *-ей*, *-н* apod.). Autor v těchto výkladech využívá komparativní přístup a srovnává produktivnost některých sufixů v ruštině se situací v běloruštině a ukrajinštině jako jazycích geneticky i typologicky nejbližších (např. sufixy *-ство*, *-ество*, *-овство* v ruštině a jim ekvivalentní přípony *-ства*, *-иства*, *-ыства* v běloruštině patří mezi velmi produktivní, zatímco v ukrajinštině sufixy *-ство*, *-иство* natolik produktivní nejsou). Nechybí také obecné pojednání o morfologii jako lingvistické disciplíně, o slovtvorných a tvaroslovných morfémech, paradigmatických

[recenze]

vztazích v morfologickém systému a dalších obecných otázkách souvisejících s danou problematikou.

Obsahem druhé kapitoly jsou základní otázky slovo tvorby a typů slovo tvorné motivace. Z hlediska základní koncepce je tato kapitola pojata obdobně jako předešlá, tedy jako uvedení do základů dané problematiky. Autor se zabývá slovo tvornými paradigmaty (např. vzory pro tvorbu slov s určitými typy významu, jako jsou slova s významem malosti se sufixy *-онок*, *-чат*, *-ам*, názvy osob na *-щик*, *-ант*, *-ник* atd.), typy slovo tvorné motivace (např. školské zařízení → osoba: *школа* → *школьник*, *гимназия* → *гимназист*; činnost → osoba: *водить* → *водитель*, *строить* → *строитель* atd.), typy slovo tvorných významů (modifikace, transpozice a mutace, včetně příkladů), přičemž zde vychází i ze známých prací českých lingvistů, jako např. M. Dokulila, rozebírá morfologické způsoby slovo tvorby (kompozice, afixální, bezafixální, abreviace a další) i způsoby nemorfologické (sémantická derivace). Najdeme zde i podrobnější informace o produktivních způsobech tvoření u jednotlivých slovních druhů, tedy např. to, že sufixaci lze využít při tvorbě nových pojmenování všech slovních druhů, přičemž jsou uvedeny typické sufixy pro jednotlivé slovnědruhé kategorie (např. pro slovesa typické sufixy *-ну*, *-ова*, *-ича*: *толкнуть*, *беседовать*, *нервничать* atd.). Nejsou opomenuty ani kombinované způsoby morfologické derivace, jako je prefixálně-postfixální způsob: (*вы-спать-ся*), sufixálně-postfixální tvoření (*охот-и-ть-ся*) a další. Také jsou zde nastíněny metody morfologické a slovo tvorné analýzy, což je pro posluchače filologických oborů nesporně přínosné i po praktické stránce.

Poslední kapitola je věnována aktuálním procesům ve slovo tvorbě současné ruštiny, čímž částečně přesahuje standardní texty primárně výukového charakteru. Kapitola je zaměřena na nové tendence v obohacování slovní zásoby současné ruštiny a představuje nové derivační modely. Autor uvádí např. derivaci od cizojazyčných slov: (*фьючерс* → *фьючерсный*, *брокер* → *брокерский* a další), nárůst tvoření novotvarů s nulovou sufixací (*прикид* ← *прикинуться*, *нал* ← *наличные* – *платить налом* apod.), nové deriváty od vlastních jmen (*сталинщина*, *лужковские*, *путиноид* aj.), přičemž je zmíněn expresivní charakter řady slovo tvorných modelů. Dále autor píše o přetrvávající vysoké produktivnosti internacionálních prefixů typu *анти-*, *архи-*, *квази-*, *де-* a dalších, o nárůstu počtu abreviatur a také o tendenci k jejich lexikalizaci, čímž vzniká tzv. homoakronymie (zkratková jednotka, která svou fonetickou strukturou odpovídá běžným slovům, např. *ЯБЛОКО* aj.), zmiňuje univerbizovaná pojmenování a dalších jevy. Zajímavá je také část kapitoly, v níž se autor věnuje různým aspektům srovnávacího výzkumu slovo tvorných systémů v různých slovanských jazycích. Zde čtenář najde informaci o typologii některých slovo tvorných formantů a jejich funkcích, přičemž se zde rozebírá produktivita určitých typů formantů v ruštině, ukrajinštině, polštině a případně v dalších jazycích.

Autor například sleduje, které sufixy jsou produktivní při tvoření názvů osob v ruštině a jaké naopak v ukrajinštině, nebo které sufixy jsou v jednom jazyce produktivní a ve druhém jsou frekventované pouze v hovorovém jazyce nebo sociálních dialektech (např. v ruštině jsou velmi aktivní hovorové a dialektické tvary na *-be*, *-анье*: *блужданье*, *селенье*, zatímco v ukrajinštině podobnou stylistickou diferenciaci nepozorujeme), nalézáme zde informace o rozdílech v motivačních příznacích apod. Mnohé tyto informace se objevují i v předchozích kapitolách, zde se však autor dané problematice věnuje detailněji.

Jednotlivé části výkladu jsou vždy doplněny řadou příkladů lexikálních jednotek a novotvarů. Často jsou uváděny konkrétní příklady diskutovaných pojmů také v ukrajinštině, někdy i v dalších jazycích, například v polštině nebo slovenštině. Ačkoli se tedy publikace zaměřuje především na ruštinu, autor neopomíná ani širší slavistické hledisko a srovnávací aspekt dané problematiky. Za další pozitivum lze považovat také to, že i dílčí podkapitoly jsou většinou doplněny otázkami, které slouží k rekapitulaci získaných poznatků jak při práci s příručkou přímo ve výuce, tak při případném samostudiu. Kladně lze hodnotit také to, že autor při výkladu cituje názory různých lingvistů a upozorňuje na různorodost přístupů k některým teoriím, slovtvorným modelům apod.

Z metodologického hlediska je zajímavé doplňování srovnávacího přístupu konfrontačním hlediskem v případech, kdy se popisované obecné morfologické jevy a pojmy vyskytují pouze v jazycích jiných jazykových skupin, avšak ve slovanských jazycích se s nimi nesetkáme.

Čtenáři jistě přivítají také to, že text je na několika místech doplněn tabulkami a přehledovými schématy, lze nicméně litovat toho, že na několika místech, zejména tam, kde jsou tato schémata v barevném provedení, je na malém A5 formátu drobný text jen obtížně čitelný.

Posuzovanou publikaci O. Tyščenka lze určitě doporučit jako kvalitní text pro výuku a samostudium především ruské morfologie a slovtvorby, ale také jako zajímavý studijní materiál pro posluchače dalších slavistických oborů. Teoretické výklady jsou zde podávány systematicky a komplexně a jsou ilustrovány množstvím živého jazykového materiálu. Sady otázek, které text doplňují, lze využít k ověřování znalostí jak přímo ve výuce, tak také při samostudiu. Díky širší a hloubce teoretických výkladů může být publikace užitečná i pro odbornou veřejnost a všechny, kdo se o tuto problematiku blíže zajímají.

Vojtěch Adam

Literatura:

TYŠČENKO, O.: *Morfemika i slovoobrazovanije*. Brno: Tribun EU, 2023, 226 s. ISBN 978-80-263-1769-2.

About the author

Vojtěch Adam

Masaryk University, Faculty of Arts, Department of Slavonic Studies, Brno, Czechia
475122@mail.muni.cz

This work can be used in accordance with the Creative Commons BY-SA 4.0 International license terms and conditions (<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/legalcode>). This does not apply to works or elements (such as images or photographs) that are used in the work under a contractual license or exception or limitation to relevant rights.

<https://doi.org/10.5817/OS2024-1-19>

Mise dr. Alberta Longa mezi Bulhary

ПИЛIEBA, M.: *Мисията на д-р Албърт Лонг сред българите*. Издателски център „Боян Пенев“ – Институт за литература при БАН, София 2023, 544 с., ISBN 978-619-7372-69-4.

Monografie doc. Marie Pilevové z Bulharské akademie věd zkoumá misi dr. Alberta Limericka Longa mezi Bulhary a jeho kulturní a vzdělávací činnost, kterou on sám vnímal jako svůj osobní úděl. Tento obsáhlý výzkum detailně představuje jeho život a způsoby, jak pomáhal v duchovním růstu bulharského lidu jako pevný obhájce jeho národních zájmů. Tento směr bádání je nerozlučně spjat s druhým aspektem, který zkoumá jeho roli protestantského misionáře, počínaje jeho příchodem do Bulharska – v té době provincie Osmanské říše – v roce 1857. Kniha zkoumá zachované literární a písemné dědictví dr. Alberta Longa i jeho názory na jazyk a recepci jeho překladů a dalších děl, zejména jeho editorské práce na Bibli v novobulharském jazyce. Monografie dále nastiňuje jeho významný přínos jako publicisty, sleduje a dokumentuje jeho činnost jako učitele a náměstka ředitele na Robert College v Cařihradu a zkoumá jeho roli veřejného činitele a filantropa. Bohaté tvůrčí a veřejné aktivity dr. Longa jsou zkoumány v celkovém kontextu jeho misijní, osvětové a vzdělávací role.